

## Обставини справи

Заявниця, І.С., є громадянкою Молдови, яка народилася в 1974 році й проживає в м. Сороки (Молдова). Вона є особою з порушенням інтелектуального розвитку; їй було позбавлено дієздатності в 2011 році.

Заявницю було покинуто при народженні й вона не має жодних родичів. Вона завжди проживала під опікою Держави, поки в січні 2013 року їй не забрала до себе на ферму сімейна пара. У рамках політики «деінституалізації» пацієнтів, що тривалий час перебували на лікуванні, пара звернулася до психоневрологічного закладу, у якому заявниця проживала останні 24 роки, повідомивши, що заявниця може стати підходящою «нареченою» для одного з їхніх співробітників, Г.В.

У жовтні 2018 року заявниця втекла з ферми і зателефонувала на гарячу лінію неурядової організації «Альянс організацій для осіб з інвалідністю» (Alliance of Organisations for Persons with Disabilities). Вона поскаржилася на те, що їй працю на фермі не оплачували, а чоловік зазначеної сімейної пари, І.Р., ґвалтував і сексуально знущався над нею.

НУО негайно зв'язалася з поліцією, і заявниця подала заяву про вчинення злочину, яку спочатку було зосереджено на сексуальному насильстві. Згодом адвокат заявниці також звернувся до поліції з проханням розслідувати справу за фактом торгівлі людьми.

Водночас органи місцевого самоврядування скликали нараду й вирішили тимчасово розмістити заявницю в альтернативному житлі.

Під час подальшого розслідування та судового розгляду заявниця неодноразово надавала показання з детальним описом статевих актів з І.Р. Вона щоразу стверджувала, що не бажала вступати з ним у статевий зв'язок і піддалася лише тому, що він вмовив її на це «приємними словами». Заявниця також згадувала про свою неоплачувану працю на фермі, яка супроводжувалася погрозами, що її виженуть, якщо вона вимагатиме оплати. Вона розповіла, що кілька разів утікала, але поверталася на ферму, тому що їй було холодно, вона голодувала й не мала куди йти.

Молдовські суди зрештою зняли з подружжя пред'явлені їм обвинувачення в торгівлі людьми. Вони встановили, що немає жодних доказів того, що заявниці погрожували або примушували до роботи. Заявниця перебувала на фермі на законних підставах і могла піти звідти в будь-який час. Будь-який спір щодо заробітної плати був цивільною справою. Суди також не знайшли доказів того, що заявниця зазнала сексуального насильства з боку І.Р. Вони не повірили, що вона мала з ним статеві стосунки, оскільки він, на відміну від неї, не мав захворювання, що передається статевим шляхом.

Суди спиралися на низку показань свідків, переважно колишніх працівників ферми, G.B. і місцевої соціальної працівниці. Працівники ферми підтвердили, що бачили, як заявниця вичищала стійла, готувала їжу та прибирала на фермі, і що вона неодноразово скаржилася їм на зґвалтування та сексуальне насильство з боку I.P. Однак вони сумнівалися в правдивості цих тверджень. G.B. заявив, що він жив і працював із заявницею на фермі протягом п'яти років. У своїй першій заяві до поліції він стверджував, що був свідком того, як I.P. зґвалтував заявницю. Згодом він змінив свої показання, пояснивши, що саме заявниця попросила його збрехати поліції. Зі свого боку соціальна працівниця заявила, що, можливо, заявниця брехала, «тому що їй, як особі з обмеженими можливостями, подобалося привертати до себе увагу».

Суди відхилили твердження психологині, яка повідомила, що заявниця мала здатність відображати реальність такою, якою вона є, без перебільшень чи фантазій, і що вона була травмована. Суди вважали, що її погляди були спростовані «всіма свідками» і були «нічим іншим, як [її] особистими висновками».

Посилаючись на статті 3, 4, 6, 8, 13 і 14, І.С звернулася до ЄСПЛ зі скаргою, зокрема, на те, що її перевели з-під опіки Держави і помістили до сім'ї, в якій її змушували працювати без оплати, що розслідування її заяв про трудову експлуатацію, зґвалтування і сексуальне насильство було неефективним, і що належне розслідування було унеможливлене через стигматизацію жінок з порушенням інтелектуального розвитку.

## Оцінка Суду

### *Щодо стверджуваного порушення статті 4 Конвенції*

По-перше, ЄСПЛ встановив, що заявниця зробила небезпідставну заяву, підкріплену доказами *prima facie*, про те, що вона стала жертвою торгівлі людьми та/або підневільного стану. Зокрема, свідки підтвердили, що бачили, як вона працювала на фермі, а під час провадження у справі інспекція з питань праці (the Labour Inspectorate) підтвердила, що будь-яку роботу, яку вона там виконувала, не було задекларовано. Крім того, її інвалідність, стать та перебування в інтернаті означали, що вона належала до групи, яка могла бути вразливою до зловживань. Подружжя, яке керувало фермою, відібрало («завербувало») її з притулку як домогосподарку для іншого співробітника, і вони використовували приховані форми примусу, щоб змусити її виконувати різну роботу в обмін на їжу та притулок.

Попри те, що законодавство, що забороняє торгівлю людьми, рабство і примусову працю, чинне в Республіці Молдова, в цілому було належним, ЄСПЛ зазначив, що нормативно-правова база, що стосується виведення з-під опіки Держави осіб з порушеннями інтелектуального розвитку, позбавлених дієздатності, і її застосування на практиці не змогли ефективно захистити цих осіб від торгівлі людьми та/або інших форм поведінки, що суперечать статті 4. ЄСПЛ виявив низку

недоліків у нормативно-правовій базі й молдовській політиці «деінституалізації», зокрема, через відсутність служб підтримки та механізмів моніторингу, що становило порушення статті 4.

Ці недоліки підтверджувалися в конкретній ситуації заявниці, що стосувалася процесу влаштування в сім'ю і підтримки, наданої до та після цього. Зокрема, не було проведено жодної оцінки ризиків, коли подружжя звернулося до притулку з прямим проханням про те, щоб жінка працювала на фермі та/або була домогосподаркою чи нареченою іншого співробітника. Таке прохання мало б стати «червоним прапорцем» для органів влади. До того ж не було жодних доказів того, що заявниця згодом отримувала підтримку чи нагляд з боку соціальних служб, окрім одноразового візиту на ферму соціальної працівниці та її подальших випадкових зустрічей з нею в селі. Ця ситуація призвела до подальшої ізоляції заявниці.

ЄСПЛ вважав, що за таких обставин органи влади мали знати, що заявниця загрожувала реальний або безпосередній ризик стати жертвою торгівлі людьми або експлуатації, але вони не вжили заходів для її захисту, що становило порушення статті 4.

ЄСПЛ також встановив порушення статті 4 щодо розслідування тверджень заявниці. Він постановив, що органи прокуратури в цій справі не врахували вразливість заявниці, зокрема, не з'ясували, чи був їй призначений законний опікун, чи мала вона доступ до служб підтримки або соціальних служб під час її перебування на фермі.

Не схоже, що слідство розглядало альтернативні злочини підневільного стану або примусової праці, що є специфічними злочинами, відмінними від торгівлі людьми та експлуатації. ЄСПЛ зазначив, не висловлюючи думки щодо вини обвинувачених, що органи влади не надали належної процесуальної відповіді на небезпідставну скаргу та *prima facie* докази того, що заявницю було піддано поведженню, яке суперечить статті 4 Конвенції.

#### *Щодо стверджуваного порушення статей 3 і 8 Конвенції*

Не було жодних суперечок щодо належності молдовської нормативно-правової бази, що передбачає кримінальну відповідальність за сексуальне насильство як окремий злочин, так і в контексті злочину торгівлі людьми. Питання полягало в тому, чи було застосовано відповідні положення кримінального законодавства на практиці шляхом проведення ефективного розслідування і притягнення до відповідальності, як того вимагають статті 3 і 8 Конвенції.

ЄСПЛ зазначив, не висловлюючи думки щодо вини І.Р., що розслідування тверджень заявниці не відповідало цій вимозі. Він вказав на низку недоліків у підході органів влади до оцінки достовірності тверджень заявниці, зокрема, відсутність чутливості до обставин справи та її вразливості.

Національні суди дійшли висновку, що жодних статевих актів взагалі не відбулося на підставі того, що І.Р. не мав захворювання, що передається статевим

шляхом. Вони не оцінили, чи могли мати місце сексуальні стосунки, що не призвели до інфікування, або, як пояснила заявниця, чи використовувалися презервативи.

Кожного разу, коли заявницю допитували, вона надавала детальний і переважно послідовний опис статевих актів з І.Р., чітко вказуючи, що вони відбувалися без її згоди. У своїй початковій заяві поліція запитала її, чи отримувала вона задоволення від сексу з І.Р., що є явно недоречною і шкідливою тактикою допиту. Це питання також не мало юридичного значення; слідство повинно було зосередитися на відсутності згоди. Соціальна працівниця, присутня на цьому допиті, не тільки не підтримала заявницю, але й, очевидно, мала упереджену думку (вона вважала, що заявниці «подобається привертати до себе увагу»).

Особливо вражаючим було те, що національні суди розцінили твердження психологині щодо заявниці як «особисті висновки», зіславшись на думку свідків, переважно колишніх працівників ферми, які майже нічого не знали про заявницю, і навіть не поставили під сумнів їхню достовірність. Насправді, вони ніколи не аналізували, чому ключовий свідок, G.B., змінив свої показання, незважаючи на те, що заявниця стверджувала, що він перебував під тиском з боку відповідачів, від яких залежав його притулок та їжа.

Отже, було порушення статей 3 і 8 Конвенції.

#### *Щодо стверджуваного порушення статті 14 у поєднанні зі статтями 3, 4 та 8 Конвенції*

Позиція молдовських судів щодо законності виведення жінки з порушенням інтелектуального розвитку з-під опіки Держави, щоб вона стала домогосподаркою або партнеркою чоловіка, який працює на сімейній фермі, відображала упереджене переконання, що людям з інвалідністю бракує самостійності, що роль жінки – це роль домогосподарки, яка задовольняє потреби чоловіка та сім'ї, і що хатня робота, яку виконують жінки, не має жодної економічної цінності. Це також свідчило про загальну інституційну пасивність та/або недостатню обізнаність про явище насильства щодо жінок з інвалідністю в Молдові.

Загалом ЄСПЛ встановив, що органи влади мали явно дискримінаційне ставлення до заявниці як до жінки з порушенням інтелектуального розвитку. Вони, зокрема, не врахували належним чином її вразливість – через її стать, порушення інтелектуального розвитку та інституціоналізацію – при інтерпретації її сприйняття того, що вона пережила, незважаючи на її явні скарги. Так, вони не забезпечили необхідних процесуальних коригувань («розумного пристосування»), які могли б забезпечити їй можливість отримати правосуддя.

Отже, було порушення статті 14 у поєднанні зі статтями 3, 4 та 8.

#### **Висновок**

Порушення статті 3 Конвенції (заборона катування).

Порушення статті 4 Конвенції (заборона рабства і примусової праці).

Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Порушення статті 14 Конвенції (заборона дискримінації).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 27 лютого 2025 року й набуло статусу остаточного 27 травня 2025 року відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.